

Pótlások egy Bartók-tanulmányhoz*

ISMERTE-E BARTÓK MÁR 1916-BAN KASSÁK IRODALMÁT?

És ha ismerte, van-e erre bizonyíték Kassák későbbi visszaemlékezésein kívül? Például Bartók könyvtárában? — kérdezi Breuer János a Magyar Zene 1981/4. számában megjelent könyvszemléjében. A válasz Breuer kérdésére: igen, van bizonyíték. A Bartók Archivum Bartók könyvtárából származó könyv- és folyóiratanyagában megtalálható Kassák *A Tett* című folyóiratának 1916. január 5-én, illetve február 5-én kibocsátott 5., illetve 7. száma, az 1916. augusztus 1-i keletű „internacionális szám” és *A Tett* betiltása után 1916 novemberében megindított *Ma* című folyóirat szinte teljes első három évfolyama, néhány számból kettő példány is. Biztosra vehető tehát, hogy Kassák és munkatársai rendszeresen megküldték Bartóknak *A Tett* és a *Ma* új számait, ezekből pedig Bartók már 1915–1916 folyamán megismerkedhetett Kassák irodalmával, mindenekelőtt költészetével.

BARTÓK A MA 1919. MÁJUS 14-I „PROPAGANDA-ZENEESTJÉN“

Bartók Béla családi leveleinek múlt év őszén történt megjelenéséig csak feltételezni lehetett, hogy a *Ma* 1919. május 13-án és 14-én a Medgyaszay színházban rendezett két „propaganda zeneestjének” valamelyikén Bartók is ott volt. Az ifj. Bartók Béla által szerkesztett levelezéskötetben erre nézve most hiteles bizonyíték került a nyilvánosság elé: Bartókné Ziegler Márta özv. Bartók Bélánénak 1919. május 14-én írott levele. E levél nem pusztán azt rögzíti, hogy Bartók személyesen megjelent a *Ma* 1919. május 14-i estjén, hanem azt is, hogy Kassáknak és munkatársainak mekkora erőfeszítést kellett tenniük, milyen reménytelennek látszó helyzetben kellett dolgozniuk az új irodalom és művészet — így Bartók és Kodály — elfogadtatásáért. A levél erre vonatkozó része a névrövidítések utólagos feloldásával a következőképp hangzik: „Épp ma voltunk együtt, a Ma propaganda-délutánján játszott a Freund Etelka [Béla]-t, s a fiuk [a Waldbauer-kvartett] Z.[oltán] II. quartettjét.

Furcsa és néha kínosan kellemetlen volt a publikum, most minden (színház, koncert) jegynek a legnagyobb részét a szakszervezetek adják el tagjaiknak, s így a legtöbb hallgató proletár, akik halálosan unatkoznak, beszélgetnek, zsíros papírból esznek, — és zavarnak. Persze szegények nincsenek ilyesmire nevelve, — sok évtized kell még, míg koncertpublikum lesz belőlük. B.[éla] a pauzában panaszkodott Kassáknak a lárma miatt, mire a következő szám előtt kijött valaki a pódiumra, s felkérte a publikumot, h. aki unatkozik, menjen haza, de ne zavarja a beszélgetéssel azokat, akik *nem* unatkoznak. — Korkép!”

BARTÓK, MINT AZ INTERNACIONÁLÉ KOMPONISTÁJA

Még inkább korkép — és emellett a magyar aktivisták Bartók politikai elkötelezettségéről szóló vélekedésének a maga nemében igazán furcsa jele —, hogy a *Ma* szerkesztői 1919 áprilisában azt hitték: az Internacionálé Bartók szerzeménye. Ha erről nem maga Bartók számolna be, el se hinnénk! A már idézett levelezéskötet 293. lapján Bartók Oláh Tóth Emilné Bartók Elzának írott 1919. április 5-i levelében a következőket olvashatjuk: „Kassákék és a többi *Ma*-ista is ott ül már a közoktatásügyi biztosság irodalmi és színészeti/művészeti osztályában. A »Ma« egyik számában az »Internacionále« dallamát akarta közölni, valahogyan azt hitték, hogy az én szerzeményem. Mondtam Kassáknak, nehogy leközölje.”

* Kassák Lajos Bartók-verse. Bemutatja Csaplár Ferenc. Bp. 1981, Helikon k.

BARTÓK MŰVEI AZ ERDÉLYI AKTIVISTÁK 1925. AUGUSZTUS 4-I ESTJÉN

A *Tett* és a *Ma* körének Bartók iránti tisztelete és nagybecsülése átöröklődött a magyar avantgarde mozgalom 1920 után színre lépő újabb nemzedékére. Ennek érdekes dokumentuma az erdélyi származású aktivisták, Erg Ágoston, Heves Ferenc, Antal Sándor, Vajda Miklós és Vajda Sándor 1925. augusztus 4-én Szatmárban rendezett bemutatkozó estjének műsorlapja, amely nemrég került a Petőfi Irodalmi Múzeum könyvtárának aprónyomtatványgyűjteményébe. E műsorlap tanúsága szerint az esten Bartók négy zongoradarabja is elhangzott: az *Este a székyeknél*, a *Siratóének*, a *Román táncok* és az *Allegro barbaro*. E műveket, valamint Debussy *Reflets dans l'eau* és Kodály *Rubato* címmel jelzett kompozícióját Edelman Ernő, a budapesti zeneakadémia növendéke adta elő.

Kassák és a magyar avantgarde mozgalom Bartókot ezután is szövetségesének vallotta. Ezt jelzi a Kassákné Simon Jolán vezetése alatt álló Nyomdászok Szavalókórusának 1928. szeptember 26-án lezajlott rendezvénye is. Ennek egyik műsorszámaként Kiss Erzsébet, Hont Ferenc felesége Szelényi István zongorakíséretével Bartók- és Kodály-dalokat adott elő. A nemrég előkerült meghívón a műsor fölött a következő — Bartók művészetét is minősítő — meghatározást olvashatjuk: „az új szocialista művészet bemutatására rendezendő kultúrest”.

KASSÁK BARTÓK-VERSÉNEK ÚJABB KÉZIRATA

„A költemény első fogalmazású kézírata eddig nem került elő” — olvashatjuk a *Kassák Lajos Bartók-verse* című kiadványban. E mondattal 1980-ban, a tanulmány megírásának és lezárásának időpontjában annak a kéziratnak hiányát vagy mindenesetre lappangását szándékoztam regisztrálni, amelynek alapján Kassák annak idején, 1940 elején a *Sötét egek alatt* című kötetben A mérleg serpenyője című vers szövegét közzétette. 1981 szeptemberében Hernádi György hagyatékából váratlanul előkerült a *Sötét egek alatt* teljes kéziratanyaga s ebben a Bartók-vers 1940-ből származó kézírata. A költemény nyolcadik sora e kézíraton a következőképp szerepel: „csörömpöl, sír és néha ugat”. Ennek ismeretében megállapítható, hogy Kassák 1945 őszén, a vers szövegét a magyar kormány december 3-i Bartók gyászünnepélyére előkészítve, ennek az élvőszóban történő megszólaltatásnak a különleges körülményeit mérlegelve kezdett ingadozni az „ugat” metafora használatát illetően, és döntött a „pöröl és csörömpöl és néha sír” változat mellett. Csak 1953-ban tért vissza az „ugat” metaforához. A kor és a körülmények megint szerepet játszottak volna döntésében? Ki tudja?

KODÁLY ZOLTÁN KASSÁK BARTÓK-VERSÉRŐL

Kassák 1965-ben egy interjú során büszkén említette, hogy Kodály az ő Bartók-versét többre tartotta, mint Balázs Béláét. Az 1981-ben megjelent *Így láttuk Bartókot* című emlékezéskötet segítségével ez ügyben most Kodályt is megszólaltathatjuk. Kodály 1946-ban írt, és most az emlékezéskötet szerkesztője, Bónis Ferenc által újra közzétett cikkében a következőképp vélekedett: „Két költőnk is írt róla: Kassák Lajos, kinek költeményét az teszi kitűnővé, hogy nincs semmi magyarázat utána, csak egy szemléltető kép, aminek azonban nagy perspektívája van. A másik Balázs Béla verse. Részletesebb, aprólékosabb leírás, s így a részleteket is közelebb hozza. Csak a végén van egy magyarázat, amivel nem értek egyet. A kép itt is jó, csak a magyarázat a politika felé mutat, s ez sehogy sem illik hozzá.”

CSAPLÁR FERENC